

Tijdvakoverschrijdend

Annemie Halsema, Katja Kwastek en Roel van den Oever (ed.), *Bodies That Still Matter. Resonances of the Work of Judith Butler* (Amsterdam University Press; Amsterdam, 2021) 201 p., € 89 ISBN 9789463722940

De invloed van het werk van Judith Butler op de geesteswetenschappen

Filosoof Judith Butler (°1956) is een van de beroemdste hedendaagse publieke intellectuelen. Haar werk heeft grote invloed gehad op de genderstudies en op een aantal vakgebieden binnen de geestes- en sociale wetenschappen. Haar bekendste werk is nog steeds *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity* (1990), waarin zij het concept ‘gender-performativiteit’ centraal stelt: gender staat niet vast, maar moet met behulp van het lichaam worden uitgevoerd, gestuurd door maatschappelijke normen. Deze uitvoering van mannelijkheid en vrouwelijkheid kan enigszins tegendraads worden gedaan, bijvoorbeeld door haar te parodiëren. In dit boek en latere werken, bijvoorbeeld over *hate speech*, gebruikt Butler inzichten uit de taal filosofie, naast vele andere theoretische noties van onder meer Freud, Foucault en Hegel. Sinds de publicatie van haar boek *Precarious Lives. The Power of Mourning and Violence* (2004) heeft Butler een ethische wending gemaakt, waarin zij de begrippen ‘kwetsbaarheid’, ‘precariteit’ (bestaansonzekerheid) en ‘wederzijdse afhankelijkheid’ onderzoekt. Zij stelt daarbij de grotere vraag welke levens als waardevol worden gezien en welke levens er in bepaalde machtsconstellaties niet toe doen (bijvoorbeeld de levens van vluchtelingen, homoseksuelen of transgender personen).

De bundel *Bodies That Still Matter. Resonances of the Work of Judith Butler*, samengesteld naar aanleiding van een congres gehouden op de Vrije Universiteit in 2017, beoogt te laten zien hoeveel verschillende

disciplines het werk van Butler heeft bereikt, zoals de kunsttheorie, ethiek, (feministische) filosofie en politieke theorie. Sommige auteurs ontleden een theoretisch concept van Butler kritisch (filosoof Adriana Zaharijević bespreekt bijvoorbeeld de notie *agency*), anderen passen Butlers ideeën concreet toe in soms onverwachte maar altijd boeiende casestudies.

De bundel is opgedeeld in vier secties: performativiteit, spreken, precariteit en samenkomst (*assembly*). De samenstellers zien Butlers focus op het lichaam als rode draad door elk thema. Vooral de essays die een van Butlers concepten toepassen op concrete casestudies en daarbij en passant deze concepten kritisch onder de loep nemen, zijn vernieuwend. Zo analyseert filosoof Eyo Ewara hoe Butler in verschillende teksten de vorming van het subject in verband brengt met racialisering en afstoting (wat de filosoof en psychoanalyticus Julia Kristeva het ‘abjecte’ noemt). Butler ontleedt de vorming van het witte subject en legt het onderliggende racisme bloot door te wijzen op de manier waarop mensen van kleur als de Ander worden afgewezen. Maar Ewara merkt op dat Butler hierbij niet ingaat op hoe dit proces in de praktijk wordt ervaren door mensen van kleur en daarmee is het subject bij Butler impliciet een wit subject.

Ook het essay van literatuur- en cultuurwetenschapper Tingting Hui geeft een nieuwe draai aan Butlers ideeën. Waar Butler in haar werk over *hate speech* onderstreept hoe diegene die wordt uitgescholden zelf

een subversieve draai kan geven in haar antwoord (zoals het bekende voorbeeld waarbij een kind Butler op straat sarrend toewerpt 'Ben jij lesbisch?', en zij doodleuk antwoordt 'Ja, ik ben lesbisch'), kijkt Hui naar de maatschappelijke benadering van mensen die met een accent spreken, en die daardoor vaak niet serieus worden genomen of zelfs gediscrimineerd worden. Hui stelt dat niet iedereen in de positie verkeert om de sociale context die hen marginaliseert te veranderen. Butler zou daarmee weinig oog hebben voor het feit dat niet iedereen gelijke toegang heeft tot taal.

Deze bundel slaagt erin te laten zien hoe het werk van Butler kritisch toegepast kan worden in verschillende velden. Daarnaast hebben de redacteuren dit boek ook als 'methodologische oefening' bedoeld: anders dan de gebruikelijke inleiding op het werk van een belangrijke theoreticus of een discussie van diens ideeën in een bepaald academisch veld, willen zij juist de vraag opwerpen wat de resonantie van een theoreticus in het werk van andere academici nu precies betekent. Dit is een spannende en originele doelstelling. Het is wel jammer dat de redacteuren hier zelf geen invulling aan geven en niet reflecteren op de resultaten.

De bijdragen overziend komen een paar algemene kritiekpunten op het invloedrijke werk van Butler naar voren. Ten eerste, de verborgen 'naturalisering' in haar poststructuralistische werk dat verder juist discursieve constructies beoogt bloot te leggen.

De voornoemde essays van Ewara en Hui laten dat zien met betrekking tot etniciteit. Ten tweede, dat Butlers nadruk op normaliserings- en uitsluitingsmechanismen, en de bijbehorende binaire categorieën zoals zelf-ander, wit-zwart, homo-hetero, leidt tot een verwaarlozing van de variabele en psychische effecten daarvan, kortom van de (individuele en contingente) ervaring van dit soort mechanismen. Ten derde, viel het mij op dat er geen bijdragen van historici zijn; alleen het essay van literatuur- en theaterwetenschapper Erika Fischer-Lichte over de relatie tussen de publieke samenkomst in het theater en politieke ruimten beslaat zowel historisch als hedendaags theater. Dat is des te opmerkelijker, omdat Butler in haar werk altijd de sociale en culturele constructie van normen en lichamen vooropstelt, maar daar zelf weinig concrete voorbeelden van geeft. In Butlers eigen bijdrage aan de bundel, getiteld 'Bodies That Still Matter', stelt zij dan ook dat kwetsbaarheid altijd afhankelijk is van context, van geïnstitutionaliseerd geweld en sociale ongelijkheid, die verschillen per land en machtsregime. Juist historici, met hun aandacht voor context en empirische data, hadden hier nadere invulling aan kunnen geven. Dat neemt niet weg dat deze bundel met dertien korte artikelen een inspirerend eerbetoon aan het werk van Judith Butler is geworden.

Willemijn Ruberg, Universiteit Utrecht